

Les quatre guerres de la Guerra de Successió

La Guerra de Successió a la Monarquia Hispànica (1702-1715), de la qual commemorem el tercer centenari, ha marcat decisivament la història contemporània de Catalunya i de l'Estat Espanyol. En un cert sentit, els termes del debat polític que es produí aleshores continuen condicionant la nostra realitat present. No menys ho van fer les conseqüències del desenllaç d'aquella contesa. Iniciada com una guerra internacional, al voltant d'un plet dinàstic que modificava l'equilibri polític d'Europa, la contesa es va convertir ben aviat en una guerra civil, que enfrontà les Corones de Castella i d'Aragó –i que generà, alhora, conflictes interns en els diversos regnes–, per esdevenir, finalment, una guerra d'ocupació de conseqüències terribles. Per això una perspectiva general de la guerra ha d'integrar aquests tres nivells d'anàlisi, que van ser rigorosament coetanis i que es van condicionar mútuament. A Catalunya, a més, l'endemà de l'Onze de Setembre de 1714 s'inicià una quarta contesa: la guerra de la memòria, o, més exactament, el combat entre l'amnèsia i la vindicació d'un passat de llibertat i de l'heroisme dels qui aleshores el van defensar.

La guerra internacional

La mort de Carles II sense descendència i el testament a favor del duc Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV, van trasbalsar l'equilibri polític europeu. De cop i volta, la dinastia borbònica es feia amb la Monarquia Hispànica, una potència certament decadent però que disposava d'un important imperi colonial, especialment

Carles VI del Sacre Imperi Romanogermànic (Viena, 1685-1740)

Fou emperador del Sacre Imperi (1711-1740) en l'àmbit catalanoaragonès conegut sobretot com a arxiduc Carles, o Carles III d'Aragó com a pretendent al tron de la Monarquia Hispànica durant la Guerra de Successió Espanyola, aconseguint el suport del Principat de Catalunya (1706-1714), dels regnes d'Aragó i de València (1706-1707 / 1714), del Regne de Mallorca (1706-1715) i del Regne de Sardenya (1706-1720), territoris en els quals va governar amb el nom de Carles III. També del Regne de Sicília (1706-1714 / 1720-1738) i del Regne de Nàpols (1706-1738), on va ser Carles IV. Durant la Guerra de Successió el seu germà, l'emperador Josep I, morí prematurament als 32 anys sense descendència masculina, fent recaure en ell la corona imperial, esdevenint l'emperador Carles VI del Sacre Imperi Romanogermànic (1711-1740). Aquest fet provocà una sèrie de moviments d'interessos dels estats que participaven en la guerra que culminaren amb el Pau d'Utrecht (1713) i la retirada de les forces austriacistes de la Corona d'Aragó juntament amb Carles.

al continent americà. França, l'estat més poderós des del punt de vista demogràfic i militar al continent, aconseguia situar un Borbó, Felip V, al capdavant de la que havia estat la seva gran rival històrica en els dos segles precedents. Aquest conglomerat, regit per membres d'una mateixa dinastia, només podia ser percebut com una amenaça per a la mateixa supervivència política de la resta d'estats europeus. Aquest és el sentit de la formació

de la Gran Aliança de l'Haia, que va aplegar inicialment l'Imperi Alemany, Anglaterra i els Països Baixos, i que aviat va comptar amb altres coaligats, com Portugal i Savoia. El setembre de 1703, l'arxiduc Carles d'Àustria, fill segon de l'emperador Leopold, va ser proclamat rei d'Espanya, amb el nom de Carles III, a Viena. Amb el suport de tots els aliats, tot seguit es desplaçà a Portugal, des d'on s'iniciaren les hostilitats en l'àmbit peninsular.

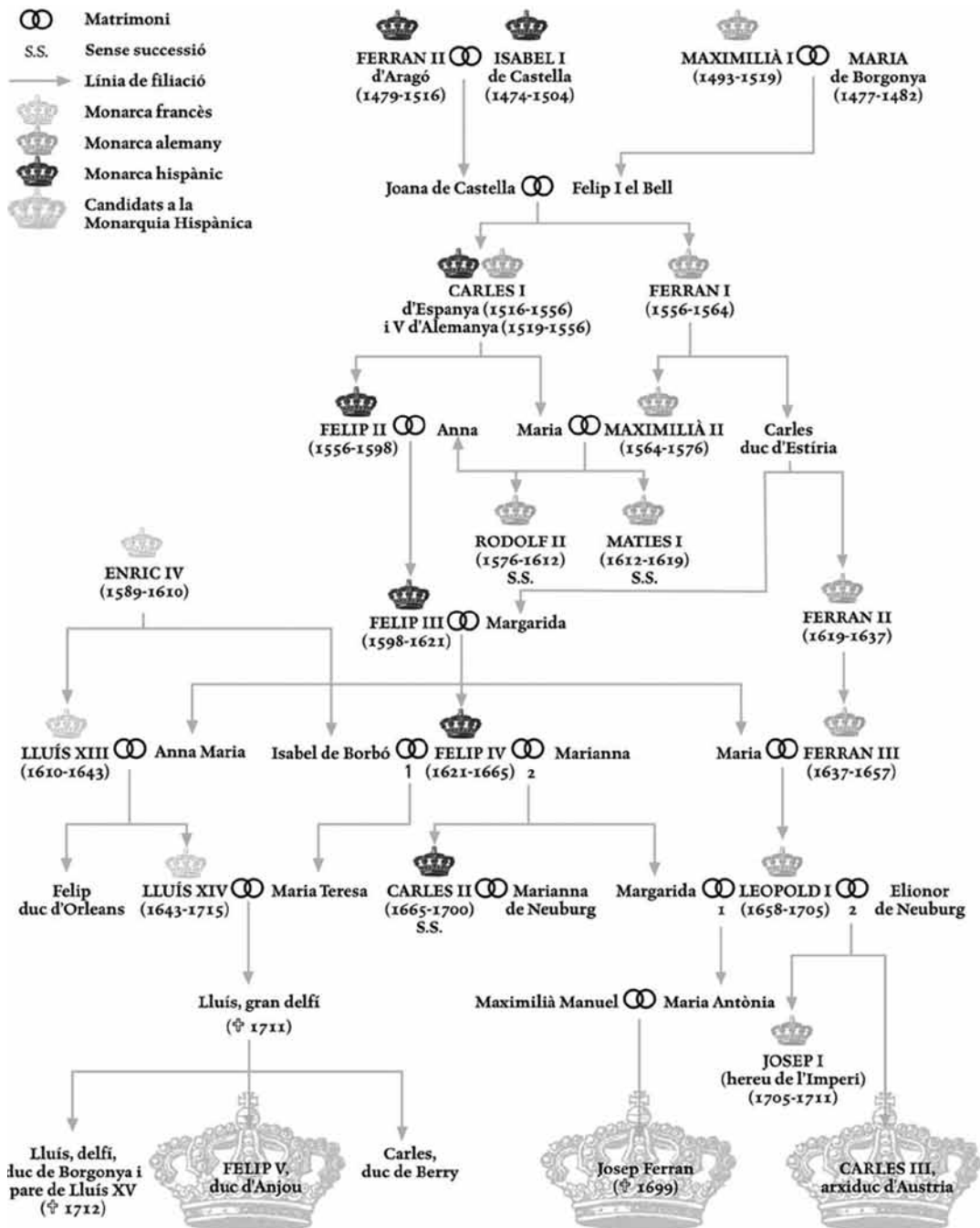

Retrat de la família de Felip V, pintat per Louis-Michel van Loo (1743).

Oli sobre tela (408 x 520 cm), conservat al Museo del Prado (Madrid). En el retrat s'observa a l'Infant Fernando de España (futur Fernando VI), a la seva esposa, Bárbara de Braganza, als reis Felip V i Isabel de Farnesio, a l'Infante Felip (futur Duque de Parma) amb la seva esposa, Luisa Isabel de Borbó, a la Infanta Mariana Victòria d'Espanya, l'Infant Carlos (futur Carlos III), amb la seva esposa, María Amalia de Sajonia, i a les Infantes María Antonia, María Teresa Rafaela i Isabel.

La guerra europea va abastar tots els fronts. Al llarg de la contesa, la coalició aliada va demostrar una superioritat militar, però també una decisiva feblesa política. Com a conseqüència del primer factor, les tropes de l'Aliança van obtenir importantíssimes adquisicions territorials i van assolir encerclar França que, el 1710, va arribar a demanar la pau. Tanmateix, l'Aliança depenia del poder naval i econòmic d'Anglaterra (Regne Unit de la Gran Bretanya

- ⊙ Matrimoni
- S.S. Sense successió
- Línia de filiació
- Monarca francès
- Monarca alemany
- Monarca hispànic
- Candidats a la Monarquia Hispànica

Arbre genealògic de les aspiracions

des de 1707). Per això començà a fer aigües quan un canvi en l'actitud política britànica, a partir d'aquella data, portà el seu govern a iniciar converses amb Lluís XIV. Les converses s'acceleraren amb la mort de l'emperador Josep, germà de Carles, i la proclamació d'aquest com a emperador, amb el nom de Carles VI (1711). Els tractats d'Utrecht (1713) i Rastatt (1714) van posar fi a la contesa en el pla internacional. Felip V va ser reconegut com a rei d'Espanya per les potències aliades, llevat de l'Imperi. A canvi, Gran Bretanya

va aconseguir importants adquisicions territorials de gran valor estratègic (Gibraltar i Menorca) i concessions comercials (dret de comerç amb Hispanoamèrica i monopoli del comerç d'esclaus, o *asiento de negros*). L'emperador, per la seva banda, es va fer amb la majoria de territoris hispànics d'Europa (Flandes, Milà, Nàpols i Sardenya), mentre el ducat de Savoia obtenia Sicília. Els tractats també van suposar modificacions territorials entre les colònies franceses i angleses, a l'Amèrica del Nord, i entre les colònies espanyoles i portugue-

ses, a l'Amèrica del Sud. Restava pendent, però, el *cas dels catalans*, terme amb què va ser coneguda en totes les cancelleries europees la resistència del Principat i la reclamació de la recuperació dels furs valencians i aragonesos.

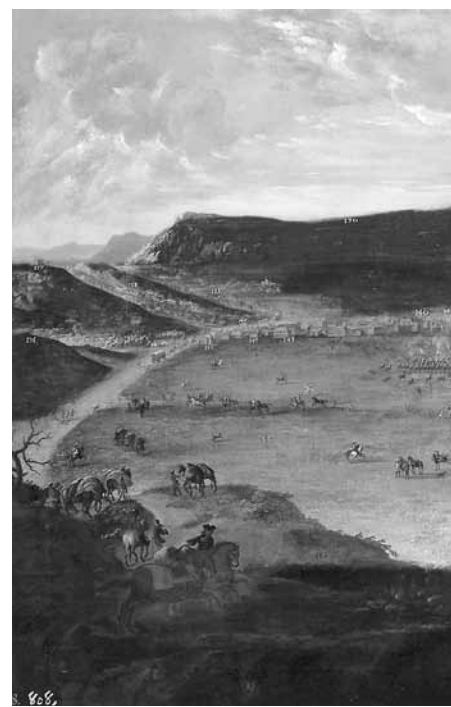
La guerra peninsular

El desembarcament de les tropes aliades a Dènia i Barcelona (agost de 1705) va generar un ampli suport popular i va suposar, de fet, l'inici de la primera guerra civil peninsular. En pocs mesos, Carles III va obtenir la sobirania

en tots els territoris de la Corona d'Aragó i va poder organitzar una improvisada estructura política i una cort, força vistosa, amb seu a Barcelona. Però les dues ocasions en què les tropes aliades es van endinsar en territori castellà i van assolir Madrid (1706 i 1710) es van saldar amb fracassos rotunds.

Les causes del ràpid èxit aliat en els territoris de la Corona d'Aragó vénen a ser les mateixes de les seves derrotes Castella endins. L'opinió pública a Catalunya, València, les Illes Balears i Aragó va ser molt majoritàriament favorable a Carles III, mentre que l'opinió pública castellana es va manifestar de manera molt àmplia a favor de Felip V. Més enllà dels sentiments dinàstics, cal que ens preguntem per les raons polítiques d'aquesta doble actitud.

Ja en els primers anys del govern de Felip V (1700-1705), als regnes de la Corona d'Aragó es va generar un ampli sentiment austriacista, que va donar lloc a la formació de nuclis d'agitació, que, especialment al Principat, van demostrar una important capacitat d'organització i de lluita, en la més estricta clandestinitat. L'austriacisme català es fonamentà en la defensa de les Constitucions, d'un model de govern basat en el pacte entre el sobirà i els braços o estaments, expressat en les Corts generals, i d'una articulació de la monarquia en termes que avui podríem qualifi-

car de confederals. Aquest model s'emmirallava directament en els estats parlamentaris d'Anglaterra i els Països Baixos, amb els quals els catalans havien establert importants relacions comercials en els últims decennis del segle XVII, i que aleshores eren membres de pes de la Gran Aliança de l'Haia. Al Principat, la burgesia dels negocis de Barcelona va jugar un paper decisiu en suport de la causa de Carles III. Uns anys abans, uns dels seus portaveus i ideòlegs, l'advocat i historiador Narcís Feliu de la Penya, havia afirmat que Catalunya havia d'esdevenir "l'Holanda del Mediterrani". També ho van fer els *vigatans*, els sectors benestants de l'eix Vic-Ripoll, que havien format els comandaments de l'exèrcit que s'havia enfrontat a les precedents invasions franceses, i que aleshores van constituir el front armat de l'austriacisme català. Al País Valencià, la promesa d'abolició dels impostos feudals per part de Joan Baptista Basset i Ramos va suposar l'arreglament dels llauradors amb el bàndol austriacista, però també el suport de la noblesa a Felip V. Al Regne de València, doncs –com també va passar en part a Aragó–, la contesa va tenir un caràcter més obert, de guerra civil interna entre maulets i botiflers. Cal remarcar, tanmateix, que l'austriacisme era, des de bon començament, molt viu a la capital del regne;

sense aquest fet fóra impossible entendre la facilitat amb què les tropes improvisades de Basset van poder entrar a la ciutat.

A Castella, el debat polític es mogué en altres termes. No es pot dir que d'entrada Felip V suscités grans entusiasmes. De fet, alguns aristòcrates castellans es van manifestar des del primer moment a favor de Carles. Entre altres coses, aquests *grandes* recelaven del model de monarquia absoluta que els Borbons havien implantat ja a França. Tanmateix, l'opinió pública castellana es bolcà a favor de Felip V arran de la invasió de 1706. Castella no podia admetre de cap manera un monarca, Carles III, que havia entrat per Barcelona, i que inevitablement havia de modificar el joc d'hegemonies peninsular, caracteritzat durant més de dos segles pel predomini castellà. Així, la catalanofòbia va esdevenir la principal arma de combat de la publicística borbònica castellana a partir de 1705. Afegim-hi, encara, l'hostilitat envers Portugal, que tot just quaranta anys enrere havia confirmat la seva independència en guerra amb la Monarquia Hispànica, i la denúncia del caràcter protestant i, doncs, herètic, de les potències aliades d'Anglaterra i els Països Baixos.

Des del punt de vista polític, els primers anys del govern de Felip V es caracteritzaren encara per un cert tradicionalisme. Però

l'esclat de la guerra en territori peninsular radicalitzà el discurs polític i posà en primer pla una nova generació d'alts funcionaris –castellans i francesos–, disposats a aprofitar la victòria per imposar un nou sistema polític i fiscal, de caràcter absolut, en els territoris vençuts de la Corona d'Aragó. Aquest va ser el sentit dels diversos decrets de Nova Planta: el de València i Aragó de 1707, novament el d'Aragó de 1711, el de Mallorca de 1715 i el de Catalunya de 1716. Aquests textos són fruits directes de l'absolutisme borbònic, d'inspiració francesa, però també de la tradició autoritària i centralista castellana, que ja s'havia manifestat en altres conjuntures, especialment durant el govern del comte-duc d'Olivares.

La guerra d'ocupació

Des d'un primer moment, l'adhesió dels pobles de la Corona d'Aragó a la causa de Carles III va ser considerada un acte de rebel·lia per Felip V. Només des d'aquesta perspectiva es poden entendre les actuacions indiscriminades i brutals de les tropes borbòniques contra la població civil, el saqueig i destrucció de localitats, les execucions massives d'adversaris, la repressió generalitzada, amb milers de presos i desterrats, la imposició d'una fiscalitat de guerra o el tractament diferen-

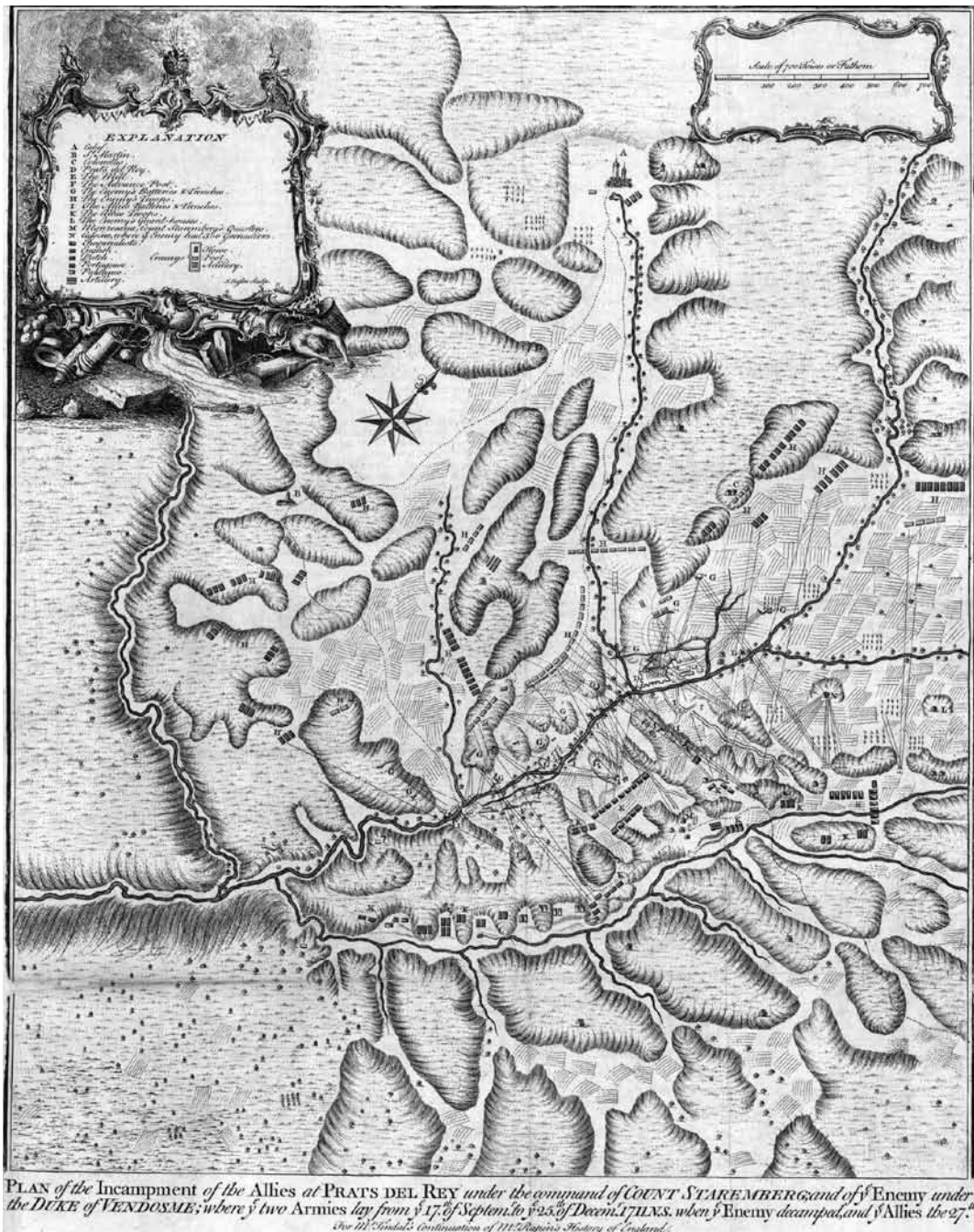
ciat donat als soldats hispànics empresonats –per contrast amb l'infringit als presos dels exèrcits aliats, amb els quals es van aplicar, en línies generals, les lleis de la guerra. Aquesta actitud va tenir el seu corollari, com hem vist, amb els decrets de Nova Planta i els nous règims fiscals, que van ser plantejats i entesos com a càstigs de guerra col·lectius –motiu pel qual fins i tot van ser denostats pels botiflers autòctons.

El règim d'ocupació ha estat qualificat per diversos historiadors de "terrorisme militar". Es caracteritzà per la brutalitat i l'autonomia amb què actuaren els caps militars, fins i tot per damunt de les institucions civils borbòniques, i es va prolongar tot al llarg de la guerra i durant la primera postguerra.

La batalla d'Almansa

Bonaventura Ligli va pintar aquest magnífic oli sobre tela de 161 x 360 cm (Museo del Prado, núm. inv. PO2942) on es reproduïx l'escenari d'una batalla cabdal entre les tropes d'ambdós contendents. L'exèrcit francoespanyol, comandat pel duc de Berwick, infligí, el 25 d'abril de 1707, una gran derrota als aliats, que significà el principi de la davallada de la causa aliada. Dos mesos després, el Regne de València veié abolits els seus furs.

Plan of the Incampment of the Allies at Prats del Rey [...]

Paul Rapin de Thoyras Nicholas Tindal. Gravet (51,8 x 39,8 cm). Institut Cartogràfic de Catalunya, núm. inv. CAPS 70-19

Entre els mesos de setembre i desembre del 1711, als peus de la torre medieval de la Manresana, als Prats de Rei, tingué lloc un nou enfrontament entre el mariscal Starhemberg i el duc de Vendôme. L'objectiu borbònic era controlar l'altiplà de Calaf per tal de poder avançar cap a Cardona i Barcelona. La missió de les forces aliades era impedir assolir aquest objectiu i garantir el subministrament de tropes, armes i queviures a Catalunya, encara sota domini austriacista. Mesurades les forces i després d'alguns bombardeigs sobre les tropes aliades, Vendôme decidí aixecar el seu camp el 25 de desembre de 1711. Els aliats aconseguiren, així, frenar, de moment, l'avenç enemic.

La repressió es produí en diverses fases, coincidint amb l'evolució de la contesa. Ja les accions militars borbòniques de 1705-1706 –setge de Barcelona i saqueig i destrucció de diverses viles i ciutats valencianes, com Vila-real, Oriola, Elx, Ontinyent i Quart– s'executaren des de la lògica de la pedagogia del terror i de l'escarment generalitzats. Al·tre tant s'esdevingué després de la batalla d'Almansa (25 d'abril de 1707), amb l'ocupació dels regnes de València i d'Aragó i de la regió occidental de Catalunya. Com és sabut, l'ocupació del País Valencià –que comptà amb episodis tan extraordinàriament rigorosos i cruels com la destruc-

ció de Xàtiva– no es clogué del tot fins a la caiguda del castell d'Alacant, al començament de 1709; tanmateix, la repressió persistí en termes semblants en els anys següents, i revifà especialment en els moments de contraofensiva aliada.

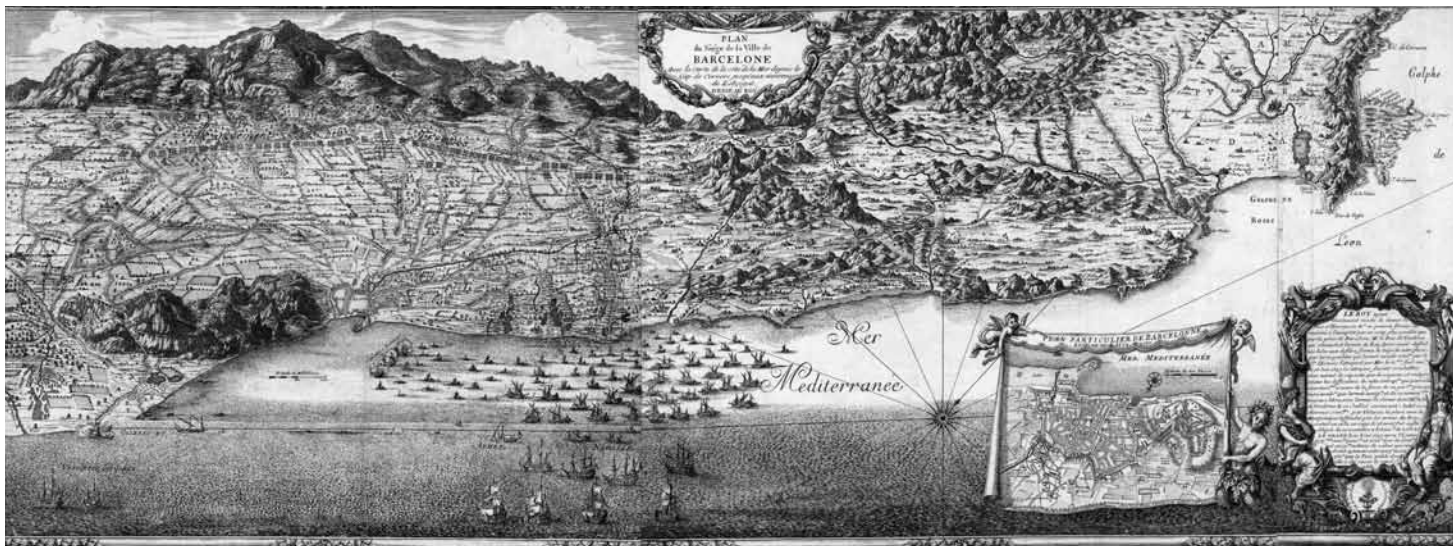
El setge de Barcelona de 1713-1714 va anar acompanyat d'una repressió generalitzada arreu del Principat, que suposà la crema de més de vint ciutats i viles, en especial durant l'estiu de 1713 i durant l'hivern de 1714, moment en què s'estengué la revolta de les Quinzenades. La repressió no s'aturà, però, després de l'onze de setembre de 1714, i esdevingué particularment cruel durant l'estiu de l'any següent. Els nous contextos en què es produïren moviments guerrillers –en especial, 1719-20 i 1735-36– van ser contestats amb una contundència fins i tot major. De fet, els regnes de la Corona d'Aragó van viure els efectes d'una ocupació militar permanent tot al llarg de la divuitena centúria. Com a resultat de la guerra, entre 25.000 i 30.000 persones van haver d'exiliar-se en terres de l'emperador Carles VI.

La repressió s'estengué també a tots els àmbits de la vida civil: dissolució de les institucions locals, destrucció de símbols, prohibició d'armes i de reunions de veïns, construcció de fortaleses militars a les principals ciutats, tancament o depuració de les universitats, control dels gremis, prohibició progressiva de la llengua catalana, etc.

La guerra de la memòria

La guerra de Successió suposà la redefinició de l'equilibri europeu, amb la consolidació del poder terrestre francès i l'hegemonia de Gran Bretanya, com a senyora dels mars i àrbitre al continent. En el pla hispànic, suposà la implantació d'un règim de caràcter absolut, que a la Corona d'Aragó anà molt més enllà del model castellà, que suposadament es pretenia imitar –a causa de la seva consideració de territoris vençuts. En aquell àmbit, la repressió generalitzada i el terror es van prolongar durant dècades, en una llarga i amarga postguerra.

En ple setge de Barcelona, a la fi de maig de 1714, quan s'iniciaren els pitjors bombardeigs, el frare carmelità descalç del convent de Sant Josep va escriure al seu dietari: "lo estruendo és tan gran que no es pot dir [...], però d'aquí a tres-cents anys se'n recordarà". Avui, aquestes paraules semblen dotades d'un fort contingut profètic.

La guerra de la memòria es construï des de l'endemà mateix de la fi de la guerra convencional. A l'Espanya de Felip V es va prohibir qualsevol publicació que fes referència a aquells esdeveniments, fins i tot les de caràcter laudatori cap a la causa borbònica o les escrites per botiflers. Per contra, molts dels testimonis coetanis dels fets a Catalunya, a la clandestinitat o a l'exili, en van deixar importants testimonis, entre els quals destaquen les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví, redactades i compilades a Viena. Aquest fil de la memòria persistí amb les generacions successives. Es constituï en un nou relat amb els grans historiadors i poetes de la Renaixença (Víctor Balaguer, Mateu Bruguera; Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà, Serafí Pitarra, etc.), i va esdevenir moviment de mobilització i de vindicació política amb el catalanisme contemporani. Aquesta és la història que ha donat lloc, d'ençà de 1886, a la Diada Nacional de Catalunya, l'11 de setembre –i que avui ens fa vibrar especialment amb motiu del Tricentenari i de la proximitat de la recuperació de les llibertats perdudes.

Setge de la ciutat de Barcelona. Jacques Rigaud (inv.), Mart Engelbrecht (excud.). Segle XVIII. Gravats. 23,5 x 43 cm. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, núm. inv. 4790

Aquests gravats del pintor rossellonès Jacques Rigaud-Ros, ens permeten veure, com si es tractés d'una seqüència cinematogràfica, l'embat final de les tropes francoespanyoles comandades pel duc de Berwick durant el mes de setembre del 1714. L'atac final s'esdevingué en el perímetre de la muralla comprès entre el baluard de Llevant i el baluard del Portal Nou. A primer terme, s'observa el baluard de Santa Clara, amb la torre de Sant Joan.

Bibliografia bàsica:

- Joaquim Albareda: *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*. Barcelona: ed. 62 – Generalitat de Catalunya, 2001
- Joaquim Albareda: *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. Barcelona: Crítica, 2010
- Santiago Albertí: *L'Onze de Setembre*. Barcelona: Albertí ed., 2013 (1ª ed.: 1964)
- Agustí Alcoberro: *L'exili austriacista (1713-1747)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2002, 2 vols.
- Agustí Alcoberro (dir.): *Catalunya durant la Guerra de Successió*. Barcelona: Ara Llibres, 2013, 3 vols. (1ª ed.: 2006)
- Agustí Alcoberro: *La "Nova Barcelona" del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2011
- Agustí Alcoberro: *Barcelona, 1714. Els gravats de la Guerra de Successió*. Polinyà: Ajuntament de Barcelona - Efadós, 2013
- Agustí Alcoberro; Mireia Campabadal (eds.): *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*. Barcelona: ed. Barcino, 2014.
- Pere Anguera: *L'Onze de Setembre. Història de la Diada (1886-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2008
- Mireia Campabadal (ed.): *Diario del sitio y defensa de Barcelona (1713-1714)*. Estudi introductor d'A. Alcoberro i X. Camprubí. València: ed. Tres i Quatre, 2008
- Francesc de Castellví: *Narraciones históricas*. Ed. de J.M. Mundet y J.M. Alsina. Madrid: Fundación Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997-2002, 4 vols.
- Albert García Espuche: *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*.

Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009

- Albert García Espuche: *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714*. Barcelona: ed. Empúries, 2014
- Enrique Giménez: «Conflicto armado con Francia y guerrilla austracista en Cataluña (1719-1720)», *Hispania*, LXV/2, 220 (2005), p. 543-600
- F. Xavier Hernández; Francesc Riart: *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, equipaments, organització*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2007
- Ernest Lluch: *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*. Vic, Eumo ed., 2001.
- Antoni Muñoz; Josep Catà: *25 presos polítics del 1714*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2011
- Carme Pérez Aparicio: *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*. València: Tres i Quatre, 2008, 2 vols.
- Enric Pujol (coord.): *300 Onzes de Setembre*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya – EADOP, 2014
- Francesc Serra: *Cardona, la resistència a l'interior, 1705-1714*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2014
- Josep M. Torras i Ribé: *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 1999
- Josep M. Torras i Ribé: *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una represió sistemàtica (1713-1715)*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2005

Agustí Alcoberro i Pericay
Universitat de Barcelona